

Místo vinařského práva v systému českého práva, jeho prameny a právní principy

Tomáš Rada*

Slunce nad viniční tratí, vinohrady kam oko dohlédne, krajinný ráz, vinaři s klobouky v polootevřených dveřích od sklepů, stavební sloh, folklór. To vše je geniem loci tam, kde réva vinná roste. Tam jsou také lidé a krajina odlišní od všech ostatních. Víno je významným tvůrce atmosféry krajiny, lidského života a souladu těchto dvou na jiných místech rozdělených prvků přírody. Víno nejenom ovlivňuje významné myslitele, nýbrž i stavební sloh prostých lidí. Víno tvoří jihomoravský venkov, je zdrojem dobré nálady a učí mnohé vycházet s přírodou.

Vzájemný vztah člověka a přírody, vedený k provázané spokojenosti po dlouhá staletí, si lidé po jeho kladném poznání předávali dál. Vznikaly tak obyčeje, které mezi sebou jednotlivci dodržovali, aby vztahy mezi nimi a přírodou byly konstruktivní.

Nejprve je tedy nutné si položit otázku, proč technologické postupy výroby vína vůbec právně regulovat. Proč zařadit příslušné normy či ucelené instituty do právních norem, ať již v podobě nařízení ES, zákonů či vyhlášek. Odpověď vyplývá ze samotných znaků právních norem. Povinnosti vinaře, požadavky na výrobu a enologické postupy jsou tedy vyjádřeny v právních normách, nikoliv v jiných normativních systémech (např. technologických normách) především z důvodu vynucení si těchto postupů a požadavků státem, z důvodu ochrany zdraví, životního prostředí a také z důvodu dodržení určité hladiny jakosti produktu.

Lze tedy hovořit o vinařském právu a jeho pramenech. Obdobně jako u jakékoliv jiné části zemědělského práva je vymezení pramenů práva vinařského vcelku komplikované, jelikož jednotlivé instituty, které jsou pro vinařské právo příznačné, jsou rozprostřeny

spíše však rozptýleny do mnoha odvětví práva. Základní rozdělení pramenů však zůstává nedotčeno a proto nalzáme prameny v právu mezinárodním, komunitárním a vnitrostátním. Mezinárodní právo je nadále marginálním pramenem a vyjma několika smluv mezi Evropskou unií a třetími zeměmi, má pouze doporučující charakter a je přijímáno v rámci mezinárodních organizací jako: Konference evropských vinařských regionů v Bordeaux, Mezinárodní organizace pro révu a víno v Paříži či COPA/COGECA jejíž součástí je i Agrární komora ČR. Komunitární právo však zaujímá dominantní pozici a to především z důvodu přímé regulace vinařství v podobě nařízeních ES. Za základní pramen vinařského práva lze tedy považovat nařízení Rady (ES) č. 1493/1999, o společné organizaci trhu s vínem, ve znění pozdějších předpisů, na které ostatní nařízení¹ navazují či jej doplňují. Vnitrostátní právo je pak vzhledem k nadřazenosti nařízení a odkazové formě zákona o vinohradnictví a vinařství pouhým doplňkovým, nikoliv však nevýznamným, pramenem vinařského práva. Z vnitrostátních odvětví jsou významné prameny správního práva, které upravují především kontrolu, dozor, správní řízení a sankce ve vinařství a prameny práva životního prostředí, které definují požadavky na nezávadnost produktu k lidskému zdraví a životnímu prostředí. Nejblíže má vinařské právo k právu zemědělskému, jehož složkou ve skutečnosti je (k tomu viz níže) a se kterým má obdobný předmět regulace tj. produkci potravin. Provázanost předpisů se projevuje především ve vztahu k zákonu č. 110/1997 Sb., o potravinách a tabákových výrobcích, ve znění pozdějších předpisů a k vyhláškám ministerstva zemědělství regulujících hygienu a zdravotní nezávadnost potravin.² Samotné vinařské právo

* Tomáš Rada, posluchač 5. ročníku Právnické fakulty MU

¹ Nařízení Komise (ES) č. 1291/2000, kterým se stanoví společná prováděcí pravidla k režimu dovozních a vývozních licencí a osvědčení o stanovení náhrady předem pro zemědělské produkty, ve znění pozdějších předpisů. Nařízení Komise (ES) č. 1607/2000, kterým se stanoví prováděcí pravidla k nařízení (ES) č. 1493/1999 o společné organizaci trhu s vínem, zejména k hlavě o jakostním vínu stanovených pěstitelských oblastí, ve znění pozdějších předpisů. Nařízení Komise (ES) č. 1622/2000, kterým se stanoví některá prováděcí pravidla k nařízení (ES) č. 1493/1999 o společné organizaci trhu s vínem a zavádí se kodex Společenství pro enologické postupy a ošetření, ve znění pozdějších předpisů. Nařízení Komise (ES) č. 883/2001, kterým se stanoví prováděcí pravidla pro obchod se třetími zeměmi s produkty v odvětví vína, ve znění pozdějších předpisů. Nařízení Komise (ES) č. 884/2001, kterým se stanoví prováděcí pravidla pro průvodní doklady pro přepravu vinařských produktů a pro evidenční knihy vedené v odvětví vína, ve znění pozdějších předpisů. A mnoho dalších.

² Jedná se především o tyto vyhlášky: vyhláška č. 38/2001 Sb., o hygienických požadavcích na výrobky určené pro styk s potravinami a pokrmy, ve znění vyhlášky č. 186/2003 Sb., vyhláška č. 347/2002 Sb., o hygienických požadavcích na prodej potravin a rozsah vybavení prodejny podle sortimentu prodávaných potravin, vyhláška č. 447/2004 Sb., o požadavcích na množství a druhy látek určených k aromatizaci potravin, podmínky jejich použití, požadavky na jejich zdravotní nezávadnost a podmínky užití chininu a kofeínu, vyhláška č. 446/2004 Sb., kterou se stanoví požadavky na doplňky stravy a na obohacování potravin potravními doplňky, vyhláška č. 210/2004 Sb., o podmínkách a požadavcích na provozní a osobní hygienu při výrobě potravin a jejich uvádění do oběhu

je tvořeno dvěma prameny a to zákonem č. 321/2004 Sb., o vinohradnictví a vinařství, ve znění pozdějších předpisů a jeho prováděcí vyhláškou č. 323/2004 Sb., kterou se provádí některá ustanovení zákona o vinohradnictví a vinařství.

1. MÍSTO VINAŘSKÉHO PRÁVA V SYSTÉMU ČESKÉHO PRÁVA

Vinařské právo je součástí práva, jehož předmětem je regulace rostlinné výroby, do které lze přiřadit i chmelařství, vinohradnictví, ale i oblast zabývající se odrůdami, osivy a sadbou pěstovaných rostlin a jejich šlechtění. Takto vymezené právo rostlinné výroby je zahrnuto do zvláštní části zemědělského práva, stejně jako právo regulující živočišnou výrobu, ochranu půdy, potravinářství, myslivost, včelařství či rybářství. Zemědělské právo je právem, které zasahuje jak do soukromoprávních odvětví, tak do veřejnoprávních. Je multidisciplinární. Neobejde se bez poznatků z mimoprávních oborů a jeho hlavní funkcí je produkce potravin. Vinařské právo je tímto poznamenáno. Hlavní funkcí vinařství je vytvoření nezávadného a jakostního³ produktu, nejčastěji v podobě vína. Také se technické a technologické vinařské postupy odrážejí do právní úpravy a nelze bez nich vinařské právo právně uchopit.

2. PRÁVNÍ PRINCIPY ČESKÉHO VINAŘSKÉHO PRÁVA

Pro právní principy vinařského práva je příznačné, že je nelze identifikovat v textu zákona, ostatně jak tomu u malých právních odvětví bývá, a proto je nutné k nim přijít rozбором zákonného textu. Pak si však lze položit otázku zda-li je nutné je nalézat právě i u takového malého odvětví. Odpověď se nachází v samotném pojmu a účelu právních principů (zásad).⁴ Právní principy lze chápat jako pomyslné vytknutí hlavních myšlenek či spíše idejí z nichž jsou právní odvětví či jednotlivé právní instituty vystavěny. Důsledkem toho je právní zásada vodítkem ideje nejenom samotného odborníka při zacházení s předpisem, nýbrž i zákonodárce, který prvně musel tyto myšlenky formulovat. Právní principy vinařského práva tedy nejenom pomá-

hají vnímat účelnost regulace vinařství, nýbrž by měly i zákonodárce přimět při vytváření těchto idejí k zamýšlení nad cílem a účelem samotné regulace.

2.1. PRINCIP MINIMALIZACE RIZIK

Jedná se o základní postulát, který se proplétá celým potravinářským právem. Povinnosti výrobců, enologické postupy a ošetřování produktu směřují k výrobě s maximálním ohledem na životní prostředí, jejímž cílem je zdravotně nezávadný produkt. Tento princip lze tedy rozdělit na *princip ochrany zdraví člověka* a *princip ochrany životního prostředí*. Právní předpisy zamezují vstupu na trh výrobkům, které požadovaným postupům a normám nevyhovují. Do tohoto principu lze taktéž podřadit *princip toho co není u enologických postupu a ošetřování výslovně povoleno je zakázáno, vyjma nepřidávání dalších látek do vína*. Obecně tedy z důvodů určitých státem chráněných zájmů, musí právní předpisy přivolat určitý technologický postup, jinak je zakázáno jej užívat⁵.

2.2. PRINCIP TERITORIÁLNÍ OCHRANY A EXKLUZIVITY VINAŘE

Víno je rostlinou, především však plodinou, která je úzce spjatá s územím. Jak výstižně řekl předseda Svazu Vinohradníků Slovenska JUDr. Igor Mancel: „V současném období, kdy se považuje za normální, že nakupujeme německá auta z Bratislavy a japonské fotoaparáty z Filipín, zůstalo víno jedním z mála produktů, který je velmi silně spojen s místem původu a svou identitu a jakost od tohoto místa odvozuje“.⁶ V každé oblasti Země se sklízí jiné odrůdy hroznů, s odlišnou kvalitou, množstvím a stejně tak se i víno odlišně zpracovává. Česká republika, jako následník tradiční země České a Moravské, nese s sebou tradici výroby vína od doby, kdy se lidé v těchto krajinách naučili révu pěstovat. V průběhu staletí vznikala právní regulace odvětví typická pro kulturu Čech a Moravy. Ochrana domácích vín, byla jednou z priorit panovníků, kteří usazovali na český trůn. Největším zlomem do tohoto postupu bylo přibližování České republiky k Evropským společenstvím a následný vstup ČR do Evropské unie. Tíha právního rámce vinohradnictví a vinařství se přesunu-

s výjimkou prodeje, kromě potravin živočišného původu, vyhláška č. 132/2004 Sb., o mikrobiologických požadavcích na potraviny, způsoby jejich kontroly a hodnocení.

³ Jakostní = mající dobrou kvalitu, kvalitní výrobek.

⁴ V různých odvětví práva a u různých autorů odborných publikací jsou termíny právní principy a zásady užívány téměř promísknutě - např. většina autorů zabývajících se obchodním právem uvádí zásady obchodního práva či obchodního zákoníku, který je ostatně také sám takto označuje v § 1 odst. 2. Jinak je tomu v právu životního prostředí, kde většina autorů tíhne k označení: principy, avšak v publikaci DAMOHORSKÝ, M. a kol. Právo životního prostředí. 1. vydání. Praha: C.H.BECK, 2003, kapitola II, oddíl 6 nese nadpis: Hlavní zásady, ale uvnitř samotného oddílu pojednává o principech. Právní zásady a principy tedy vnímám jako zaměnitelné výrazy s tím, že pojem zásady by se měl užívat u imperativnějších postulátů.

⁵ O enologických postupech viz RADA, T. Vinařství v kontextu práva, diplomová práce. Brno, 2006, str. 33 an.

⁶ MANCEL, I. Hovoříme otevřeně. Vinič a Víno 2005, č.5. Článek přeložil a rozeslal formou dopisu členům svazu moravských vinařů Ing. Jan Otáhal CSc.

la na orgány společenství a došlo k začlenění České republiky do společného evropského trhu s vínem. Legislativním orgánům České republiky zbyl pouze prostor, který jim právní normy ES vytvořili. Jednotná politika společenství zabývající se vínem vsadila právní rámec na právní vztahy vznikající na základě společenských vztahů souvisejících s vínem. Především se zaměřila na jednotný trh, regulaci technologických postupů, povinností a požadavků. Víno je však komoditou, která vzniká v tak úzkém vztahu k území, že ji nelze globalizovat ani v prostoru Evropské unie, a tak zůstal zachován důraz na jednotlivé evropské regiony, které produkují víno. Došlo k rozlišení evropských oblastí s rozdílnými podmínkami a státním byl záměrně dán prostor pro úpravu národních jedinečností. Těto možnosti využila i Česká republika, aby zlepšila postavení českých a moravských vinařů. Za tímto účelem vzniklo několik principů ochrany území i samotného vinaře.

2.2.1. Princip exkluzivity vín pocházejících z České republiky – legislativní orgány České republiky vytvořily několik právních institutů, jejichž cílem je chránit celé území republiky, jak proti vínům ze třetích zemí, tak i z ostatních států Evropské unie.

Prvním právně-teritoriálním institutem je **Burčák**. Stejně jako v okolních zemích, např. v Rakousku – označení Strum, využila Česká republika možnosti ochránit tento produkt. Stalo se tak vznikem § 15, ZVV,⁷ který stanovil podmínky pro užívání označení „Burčák.“ První podmínkou je, aby se jednalo o částečně zkvašený hroznový mošt tj. mošt, který vznikl lisováním u něhož se připouští celkový objem alkoholu přesahující 1% avšak nepřevyšující 3/5 celkového obsahu alkoholu, který byl vyroben z hroznů pocházejících výhradně z České republiky a na území republiky byl taktéž zpracován. Druhou podmínkou je, aby byl nabízen ve stavu kvašení. Třetí podmínkou je jeho nabízení k přímé lidské spotřebě pouze v období mezi 1. srpnem a 30. listopadem toho kalendářního roku, ve kterém byly hrozny použité na výrobu burčáku sklizeny.

Druhou ochranou tuzemských vinařů je přesunutí ochranné známky **Svatomartinské** v srpnu 2005 z původního vlastníka Ing. Jiřího Kopečka na Vinařský fond ČR, který tuto ochrannou známku za malou úplatu a za splnění přísných podmínek propůjčuje tuzemským vinařům. Značka se tak stala využitelná pro všechny vinaře ČR. Tímto krokem nastal velký zlom v polistopadovém českomoravském vinařství, protože se tak stalo poprvé, kdy soukromý zájem ustoupil v prospěch všech. Všichni jsou v tomto případě všichni registrovaní vinaři v ČR, což jsou takoví výrobci, kteří se touto činností žijí ve smyslu zákona č. 275/1997 Sb., o zemědělství, ve znění pozdějších předpisů. Známkou Svatomartinské se tak stala českou národní ochrannou

známkou. Podmínky, které si vinařský fond stanovil, jsou následující:

- 1) Může se jednat pouze o víno z těchto odrůd, a to ať již jako samostatné odrůdy či jako cuvée: odrůdy pro bílé víno: Müller Thurgau, Veltlínské červené ranné. Odrůdy pro růžové a červené víno: Modrý Portugal a Svatovavřínecké.
- 2) Víno bude posouzeno komisí, určenou Vinařským fondem ČR a hodnoceny budou senzoricke parametry vína.
- 3) Vinař musí uhradit poplatek za přihlášku k hodnocení vína a poplatek za každou vyrobenou láhev.

Proč vlastně ochranná známka Svatomartinské? V moravských sklepích je zvykem, že vždy na svatého Martina, tj. 11. listopadu každého roku, se poprvé přijdí s mladým vínem na zdraví a ťukne se skleničkami o sebe. Tento akt je taktéž spojen s pitím nejmladších avšak již čistých, jiskrných vín s okruhem přátel a vinařů, a tak bývají sklepy otevřené pro možné kolemjdoucí návštěvy. Nyní mohou vinaři tento akt spojit s komerčním využitím a rozšířením této tradice nejenom mezi samotnými vinaři, nýbrž i širokou veřejností.

Do celostátní teritoriální ochrany lze zahrnout i **Pěstitelský sekt**, jakožto označení pro jakostní šumivá vína, které mohou použít pouze ta, která byla vyrobena v České republice, a která jinak splňují kritéria stanovená především v příloze č. VIII, písm. E, bod 6, nařízení Rady č. 1493/1999.

2.2.2. Princip ochrany jednotlivých oblastí. Příkladem této ochrany je „**moravské zemské víno**“ a „**české zemské víno**“, které vytváří jakousi nad-kategorii vínům stolním. Kategorie zemské víno umožňuje tato vína označovat odrůdou a ročníkem, čímž dochází k zvýhodnění vůči např. dováženým stolním vínům, která takto značena být nesmějí. Dalším příkladem ochrany je vznik kategorie: **Vína originální certifikace**, jejichž účelem je možnost prodávání zvláště označených vín výrobce, který je členem sdružení ve smyslu § 23, odst. 1, písmeno b), ZVV termínem V.O.C.,⁸ a to pokud toto sdružení vinařů získá oprávnění od ministerstva zemědělství takováto vína hodnotit a zařadit.

2.2.3. Princip exkluzivity vinaře. Kromě výše uvedených možností má vinař ještě jednu velmi významnou možnost, jak ochránit své produkty. Touto možností jsou **ochranné známky**, které lze užít pro označení známkových vín. Tj. vín, která byla vyrobena ze směsi vinných hroznů, rmutu, hroznového moštu či vína dle postupů, které zvolil sám vinař. Takovéto víno

⁷ ZVV – zákon č. 321/2004 Sb., o vinném náhradnictví a vinařství a o změně některých souvisejících zákonů, ve znění pozdějších předpisů.

⁸ V.O.C. čili vína originální certifikace se původně měla označovat jako Vína Oceněná Cechem.

se označuje známkou nikoliv odrůdou a tato známka může být ochráněna ve smyslu zákona o ochranných známkách č. 441/2003 Sb., a o změně zákona č. 6/2002 Sb., o soudech, soudcích, přísedících a státní správě soudů a o změně některých dalších zákonů, ve znění pozdějších předpisů.

2.3. PRINCIP PŘÍRODNÍCH ZÁKONITOSTÍ

I nejmodernější poznatky z technologie výroby vína nevedou k plné kontrole nad postupem výroby produktu. Důvodem je např. těžko kontrolovatelný postup fermentace meziproduktů. Nejlépe zvolenými enologickými postupy lze minimalizovat rizika při výrobě vína, nikoli je zcela vymýtit. Výroba tak nadále zůstává v rukách přírody a každý vinař musí s existencí rizika při výrobě počítat. Co je vlastně tímto rizikem? Riziko si lze představit jako chemickou reakci, která např. při kvašení eliminuje aroma vína. Rizikem je i špatný vinohradnický rok, který vede k malé produkci hroznů, k nekvalitním hroznům, k hroznům s abnormálním výskytem kyselin, tříslovin apod., nebo katastrofické počasí, jež zničí úrodu.

2.4. PRINCIP OZNAMOVACÍ

Vinařství podléhá přísné kontrole státních orgánů, a tak je jednou z povinností vinařů a stejně tak i prostředkem pro umožnění určitého technologického postupu normou stanovený postup oznámení. Prováděcí vyhláška k ZVV obsahuje vzory těchto oznámení, která jsou adresovány Státní zemědělské a potravinářské inspekci a Ústřednímu kontrolnímu a zkušebnímu ústavu zemědělskému. Oznamovací zásada v sobě nese oznámení o zahájení, přerušení a ukončení provozu, výrobu matolinového vína, zvyšování a snižování obsahu kyselin, zvyšování cukernatosti a slazení.

Oznamovací zásada vznikla za účelem sledování výrobních postupů vinařů a jejich možnou následnou kontrolu u produktů, která umožňuje zamezit vstupu nezdravých či nekvalitních komodit ke spotřebiteli. Zároveň dochází k regulování hospodářské soutěži tím, že stanoví stejné podmínky pro všechny výrobce a kontrola v podobě oznámení umožňuje její dodržování.

2.5. PRINCIP KONTROLNÍ

Tato zásada navazuje na princip oznamovací. U výroby všech potravin je kontrola nezbytností k zajištění

jejich zdravotní nezávadnosti a požadované jakosti. Je stanoveno několik kontrolních orgánů na úseku vinohradnictví a vinařství a jeden speciální pro oblast vinařství s rozsáhlými povinnostmi a oprávněními. Tím je Státní zemědělská a potravinářská inspekce.

2.6. PRINCIP JAKOSTI

Víno musí být zdravotně nezávadné. Tato věta nerozvitá působí hrozivě při představě již vyrobeného produktu v lahvi, kterou vám nabízí prodavač v obchodě. Je již samozřejmostí tuto informaci nevyhledávat, nýbrž se ptát po jakosti, tedy kvalitě daného obsahu lahve. Právo uchopilo i tento požadavek a převedlo jej do několika ustanovení vinařského práva (především do § 4 a přílohy č. 5–10, vyhlášky č. 323/2004 Sb., celý institut označování vína, atp.). Těmito požadavky vinařské právo převyšuje jiné oblasti českého práva. Nestanoví pomyslnou laťku výrobci vína na principu neminem leadere (nikomu neškodit), nýbrž ji stanoví mnohem výše a spolu s ekonomickými faktory jej nutí vyrábět pokud možná nejkvalitnější produkt.

2.7. PRINCIP POŽITKU

Lidé ukradli dílo bohů a zkritovali jej schopností vlastních rukou. Víno, jediný výrobek, který měl odpradávná svého boha⁹ byl a je po celém světě uctíván jako předmět spokojenosti obyvatel planety. Člověk vnímá víno jako výtvar přírody a lidí, s kterým se pojí asociace krásné krajiny, usměvavých lidí, klidu u stolu a zábavy.¹⁰ Kdo pustí představivost dále, spatří nejspíš krb, teplo a vždy přítomnou dobrou a spokojenou náladu. Víno je požítkem lidí.

Radost lidí z vína procházela časem a mok požítku, dar nadpřirozena a přírody, který pil jak chudý, tak bohatý, člověk kultivoval. Nestal se mokem bezbřehého požítkářství, nýbrž rozum člověka nasměroval kult vína ke kultuře požítku. Zřejmě si člověk nechtěl pokazit krásu, kterou staletí budoval, a proto víno postupně zkritoval nejen schopností rukou, nýbrž i rozumem prostřednictvím práva.

Veselý princip požítku ukončil exkurz do problematiky právní regulace vinařského práva. I když se jedná o právo na pokrači zájmu odborné právní veřejnosti, nelze opomenout, že réva vinná ovlivňuje život vinařů ve 377 vinařských obcích České republiky, plodí na 437 katastrálních území Moravy a Čech¹¹ své hrozny a hlavně rozveseluje mysl a uzdravuje duši všech, kdo jej umírněně pijí.

⁹ Římský bůh vína Bakchus. Řecký bůh Dionýsos.

¹⁰ Římané hojně užívali výrazu „nunc vino pellite curas“ tj. a nyní zažehněme starosti vínem.

¹¹ HRABĚTOVÁ, S. Situační a výhledová zpráva, réva vinná a víno. Praha: Ministerstvo zemědělství České republiky, 2004, s. 20.